

Kemal SAYLAN

Yrd. Doç. Dr. | Assist. Prof. Dr.
Gümüşhane Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Gümüşhane-Türkiye
Gümüşhane University, Faculty of Letters, Department of History, Gümüşhane-Turkey
kemalsaylan52@gmail.com

SİCİLL-İ AHVAL DEFTERLERİNE GÖRE GÜMÜŞHANE DOĞUMLU MEMURLAR HAKKINDA BAZI TESPİTLER*

Özet

Sicill-i ahval defterleri, II. Abdülhamid döneminde memurların daha etkin olarak kontrol altına alınması amacıyla tutulan, memurların kimlikleri ve memuriyet hayatları hakkında bilgiler veren defterlerdir. 19. yüzyıl arşiv araştırmalarında birçok açıdan önemli konulara kaynaklık edebilecek nitelikteki bu defterler, memurların görevleriyle ilgili bilgiler verirken, görev yaptıkları şehirlere ait bazı özellikleri ortaya koymakta, devletin idari, mali yapısı ve eğitim sistemi hakkında da bilgi vermektedirler. Sicill-i ahval defterlerinde Gümüşhane doğumlu memurlara ait kayıtlar da yer almaktadır. Bu çalışmanın amacı, sicill-i ahval defterlerinden hareketle Osmanlı bürokrasisinde yer almış Gümüşhane'nin önemli değerlerini ortaya çıkarmak ve Gümüşhane tarihine bu anlamda küçük de olsa bir katkı sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Sicill-i Ahval, Defter, Memur, Gümüşhane.

SOME OBSERVATIONS ABOUT GUMUSHANE BORNED OFFICIALS ACCORDING TO SİCİLL-İ AHVAL REGISTERS

Abstract

Sicill-i ahval registers are the records documents which were written during Abduhamid II's period for the purpose of controlling the officials effectively and to inform about their identity and official lives. These registers are documents since they can be considered as sources for many important topics during 19th century. These documents are informative about duties of officials, the properties of the cities where they work, the administrative, financial and education system of the government. In these registers there are documents about officers who were born in Gumushane province, too. The main objective of the current study is to reveal the important values of Gumushane in Ottoman bureaucracy and to contribute to Gumushane history by using sicill-i ahval registers.

Keywords: Sicill-i Ahval, Register, Officer, Gumushane.

GİRİŞ

Sicill-i ahval defterleri, tercüme-i hal sahiplerinin ismi, mahlası veya künyesi, babası memur ise memuriyetinin rütbesi, tanınmış kişilerden ise hangi sülaleye mensup

---

* Bu çalışma, 16.F1210.02.02 kodlu GÜBAP projesi kapsamında hazırlanmıştır. Projede araştırmacı olarak yer alan Arş. Gör. Gül Nihal KUL'a belge teminindeki katkılarından dolayı teşekkür ediyorum.

olduğu, göreve başlayışları, tahsil durumları, liyakat ve ehliyet dereceleri, varsa azl, tayin ve muhakemeleri, gayrimüslim tebaadan ise milliyetinin kaydedildiği defterlerdir (Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, 2000: 241). II. Abdülhamid döneminde memurların daha etkin olarak kontrol altına alınması amacıyla dönemin büyük devlet adamı Ahmed Cevdet Paşa'nın çabalarıyla tutulmaya başlanmıştır (Mert, 2000: 99).

Sicill-i ahval defterleri, 19. yüzyıl arşiv araştırmalarında birçok açıdan önemli konulara kaynaklık edebilecek nitelikteki kayıtlardır. Bu defterler, sadece devlet memurlarının hayat hikâyelerinin yazılmış olduğu biyografi özelliğini taşımaz, aynı zamanda memurların görev yaptıkları şehirlere ait bazı özellikleri de ortaya koyar, devletin idari, mali yapısı ve eğitim sistemi hakkında bilgi verir (Özger, 2010: 25).

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine ait bu defterlerin nasıl tutulacağına dair çok sayıda nizamname ve tarifname hazırlanmıştır. Günümüze kadar ulaşan sicill-i ahval defterlerinin kalitesi, sağlamlığı, kullanılan kâğıdın ve cildinin en iyi cinste olması, bu defterlerin nasıl tutulacağı ile ilgili çok sayıda nizamname yayınlanması Osmanlı Devleti'nin bu işe ne kadar önem verdiğini göstermektedir (Ürkmez-Efe, 2015: 15).

Günümüzde sicill-i ahval defterleri verdikleri bilgilerle geç dönem Osmanlı yerel tarih çalışmalarına kaynak oluşturmaktadır. Konuyla ilgili son senelerde başta yüksek lisans tezleri olmak üzere çok sayıda kitap, makale ve bildiri yayımlanmaya başlamıştır (Saylan-Gök, 2016: 14). Ancak konunun genişliğine bakıldığında yapılan yayın sayısının oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Bu konuda Gümüşhane ile ilgili şimdiye kadar yapılan herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Çalışmanın amacı, bu topraklarda doğmuş ve Osmanlı bürokrasisinde yer almış önemli değerleri ortaya çıkararak Gümüşhane tarihine bu anlamda küçük de olsa bir katkı sağlamaktır.

Çalışmanın sınırlarını ortaya koymak, bir çerçeve çizmek ve doğru tespitlerde bulunmak adına defterlerin tutulduğu dönemde Gümüşhane sancağının idari yapısını ortaya koymak yararlı olacaktır. Çünkü Osmanlı idari yapılanmasındaki değişikliklere paralel olarak 19. yüzyıl boyunca Gümüşhane Sancağı'nın idari yapısında birçok değişiklik yaşanmıştır. Bu dönemde Gümüşhane'nin Osmanlı idari yapısı içinde Merkez, Torul, Kelkit ve Şiran kazalarından oluşan, Trabzon Vilayeti'ne bağlı bir sancak konumunda olduğu görülmektedir (Saylan, 2014: 25-47).

Çalışmamıza Başbakanlık Osmanlı Arşivindeki sicill-i ahval defterleri özetleri arasında yer alan Gümüşhane doğumlu memurların kayıtları hakkında bazı bilgiler verilerek başlanacaktır. Diğer kısımlarda ise sırasıyla Gümüşhane'de doğmuş olan memurların

isimleri, unvanları, lakapları, doğum yerleri ve tarihleri, eğitim seviyeleri ve bildikleri yabancı diller hakkında bilgiler verilecektir.

Başbakanlık Osmanlı Arşivinde tasnif edilmiş olan sicill-i ahval defterlerinde tespit edebildiğimiz kadarıyla 102 Gümüşhane doğumlu memur bulunmaktadır. Bunlardan 96'sı Müslüman, 6'sı Gayrimüslimdir. Gayrimüslim memurların ise 3'ü Rum, 3'ü de Ermeni kökenlidir.

Başbakanlık Osmanlı Arşivinde Yer Alan Gümüşhane Doğumlu Memurlar Hakkındaki Kayıtlar

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğüne bağlı Başbakanlık Osmanlı Arşivinde yaptığımız taramada Gümüşhane doğumlu olduğu belirtilen 110 kayıt görülmektedir. Bu kayıtlar DH. SAİDd... ve DH. SAİD. MEM fonlarında yer almaktadır. Bunların büyük bir bölümü DH. SAİDd... fonunda, birkaç tanesi de DH. SAİD. MEM fonundadır.

Dh. saidd... Fonunda Yer Alan Kayıtların Dosya Numaraları

Sıra No	Dosya Numarası	Sıra No	Dosya Numarası	Sıra No	Dosya Numarası	Sıra No	Dosya Numarası	Sıra No	Dosya Numarası
1	1/682	23	60/469	45	46/45	67	128/409	89	126/471
2	22/395	24	8/1023	46	8/1021	68	198/138	90	159/317
3	15/81	25	8/255	47	173/475	69	136/399	91	86/381
4	8/995	26	6/5	48	16/477	70	153/347	92	192/61
5	12/43	27	192/181	49	17/323	71	108/119	93	185/165
6	18/395	28	8/575	50	40/133	72	147/413	94	148/63
7	11/427	29	8/723	51	62/381	73	146/485	95	154/211
8	74/271	30	8/273	52	8/705	74	180/205	96	171/323
9	71/329	31	8/927	53	8/423	75	185/238	97	136/49
10	55/89	32	194/135	54	8/243	76	136/281	98	156/321
11	7/637	33	183/57	55	12/299	77	51/215	99	151/153
12	11/477	34	146/487	56	57/205	78	99/417	100	82/401
13	62/19	35	137/177	57	37/501	79	99/35	101	133/25
14	63/429	36	80/339	58	125/303	80	125/173	102	189/204
15	8/231	37	27/257	59	183/108	81	127/367	103	151/273
16	6/133	38	4/1000	60	147/121	82	121/397	104	139/13
17	7/555	39	7/935	61	137/265	83	111/139	105	138/233
18	3/650	40	15/15	62	198/229	84	49/277	106	188/111
19	13/95	41	64/171	63	8/279	85	109/459	107	70/191
20	14/79	42	122/423	64	39/305	86	172/315	108	130/75
21	21/61	43	39/387	65	60/25	87	13/75		
22	14/383	44	161/383	66	21/67	88	34/231		

Tabloda da görüldüğü gibi DH. SAİDd... fonunda yer alan kayıt sayısı toplam 108'dir.

DH. SAİD. MEM fonunda yer alan iki kaydın dosya numaraları ise 33/6, 34/2'dir.

Bu kayıtlar üzerinde yaptığımız incelemede kayıtlarla ilgili bazı tespit ettiğimiz hususlar söz konusudur. Bu hususlardan ilki, kayıtların bazılarında yer alan isimlerle belgelerdeki isimlerin birbirini tutmamasıdır. Örneğin Dh. Said... 22/395 dosya numaralı kaydın 1245 tarihli Gümüşhane doğumlu Müfidzade Mustafa Necati Efendi'nin oğlu Mahmud Faiz Efendi'ye ait olduğu görülmekle birlikte belgenin içeriği 1269 doğumlu Hacı Hasib Efendi'nin oğlu Mehmed Şakir Efendi'ye aittir. Yine 6/5 dosya numaralı kayıтта 1273 tarihinde Gümüşhane'de doğan Gümüşhane Sancağı nüfus kâtibi Ömer Ağa'nın oğlu Ali Efendi'nin sicili bulunduğu belirtilmekte ancak belgenin 1272 tarihinde Dersaadet'te doğan Kovancıyan Karakin Efendi'ye ait olduğu görülmektedir. Kaydın sağ tarafında referans olarak gösterilen 60/469 no'lu dosyanın takibi yapıldığında ise kaydın 6/5 no'lu özetinde belirtilen Gümüşhane Sancağı nüfus kâtibi Ömer Ağa'nın oğlu Ali Efendi'ye ait olduğu tespit edilmektedir. Dh. Said. Mem fonunda yer alan 34/2 no'lu kaydın özetinde belgenin 1290 Gümüşhane doğumlu Hopa kazası nüfus memuru Yusuf Bey'in oğlu Rıza Bey'e ait olduğu belirtilse de belgenin içeriğinden bu belgenin 1281 Dersaadet doğumlu Asakir-i Şahane Ala kâtiplerinden Salih Bey'in oğlu Mehmed Saadettin Bey'e ait olduğu anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan bazı kayıtlar da bir başka sicilin devamı niteliğindedir. Bu kayıtlarda tarama özetinin sonunda parantez içine diğer belgenin dosya numarası not düşülmüştür. Böylece bu kaydın başka bir sicilin devamı olduğu ifade edilmeye çalışılmıştır. Örneğin, Dh. Said... fonunda yer alan 80/339 no'lu kaydın 1269 tarihinde Gümüşhane'de doğan İbrahim Lütfü Paşa'ya ait olduğu belirtilmekte ve 4/1000 no'lu dosya referans olarak gösterilmektedir. Dosyanın takibi yapıp 4/1000 no'lu belgeye bakıldığında belgenin baş tarafında bu belgenin İbrahim Lütfü Paşa'nın tercüme-i ahvalinden alındığına dair not bulunmaktadır. Aynı şekilde Dh. Said... fonunda yer alan 180/205 no'lu kaydın özetinde belgenin 1293 tarihinde Gümüşhane'de doğan Priştine Naibi Menkarizade Mehmed Faik Efendi'nin oğlu Mehmed Safvet Efendi'ye ait olduğu belirtilerek 96/451 no'lu belge referans gösterilmektedir. 180/205 no'lu belgenin başında ise tercüme-i halin Kaymakam Safvet Efendi'nin devamı olduğu belirtilmekte ancak belgede Safvet Efendi'in künyesi hakkında bilgi verilmemektedir. Mehmed Safvet Efendi'nin kimlik bilgilerinin doğruluğu özetinde referans olarak verilen 96/451 no'lu belgeden teyit edilebilmektedir.

Ayrıca bazı özetlerdeki bilgilerle belgelerin tam olarak uyuşmadığı görülmektedir. Örneğin 21/67 no'lu kaydın özetinde, bu belgenin 1265 Gümüşhane doğumlu Bar

kazası naibi İsmail Efendi'nin oğlu Süleyman Sırrı Efendi'ye ait olduğu belirtilmektedir. Ancak belgeyi incelediğimizde Süleyman Sırrı Efendi'nin 1279 senesinde Bar kazasında doğduğu belirtilmektedir. Yine 34/231 no'lu kaydın özetinde belgenin 1279 Gümüşhane doğumlu nüvvabdan Gümüşhaneli İbrahim Edhem Efendi'nin oğlu Osman Nuri Efendi'ye ait olduğu ifade edilmekte ancak belgede Osman Nuri Efendi'nin Mamuretü'l-Aziz vilayeti tevabiinden Genveric karyesi ahalisinden Ahmed Efendi'nin oğlu olduğu ve 1272 senesinde Genveric karyesinde doğduğu yazılmaktadır. Son olarak 33/6 no'lu kaydın özetinde belgenin 1288 Gümüşhane doğumlu Kastamonu-Akçaşehir Nahiyesi Müdürü Mehmed Salim Bey'in oğlu Osman Zeki Bey'e ait olduğu belirtilmekte ve özetin sonunda 109/459 no'lu dosyaya atıf yapılmaktadır. 109/459 no'lu dosyaya bakıldığında ise belgenin 1287 Gümüşhane doğumlu Gümüşhane Sancağı Mecalis-i İdare azasından Mehmed Salim Bey'in oğlu Osman Zeki Bey'e ait olduğu görülmektedir.

Aynı kişilerin başka dosyalarda kayıtlı olduğu da dikkati çeken hususlardan bir diğeridir. Örneğin, Dh. Said... fonunda kayıtlı olan 146/485 no'lu dosya ile 147/413 no'lu dosya 1293 Gümüşhane doğumlu İbrahim Edhem Efendi'nin oğlu Ömer Lütfi Efendi'ye aittir.

Bu bilgilerden hareketle Başbakanlık Osmanlı Arşivi tarama kayıtlarında Gümüşhane doğumlu memur sayısı 110 olarak görülmekle birlikte bazı kayıtların birbirinin devamı olması, bazı belgelerde kişilerin doğum yeri Gümüşhane belirtilmesine rağmen gerçek doğum yerlerinin farklı olması gibi nedenlerle bu sayı 102'ye düşmektedir.

Memurların İsim, Unvan ve Lakapları

Memurların isimleri, yöredeki şahıs adlarının ve şahıslara verilen lakapların tespiti açısından önemlidir. Yörede hangi isimlerin yoğun olarak kullanıldığının tespit edilmesi tarihe yardımcı bilimlerden olan onomastik bilimine de önemli katkılar sağlamaktadır. Unvanları, toplum ve devlet nezdindeki durumlarını göstermekte, sülale lakapları ise şecere ilmiyle uğraşan araştırmacılara önemli ipuçları vermektedir.

Sicill-i ahval defterleriyle ilgili yayımlanan nizamnamelerde memurların isimleriyle birlikte “efendi”, “bey” vb. gibi unvanların yanı sıra “keleş”, “kethüda” vb. sülalesini belirten sıfatlar da kullanılmıştır. Ayrıca eğitim durumunu ön plana çıkaran “hacı”, “hafız” gibi ifadeler de yer almıştır.

Memurların isimleri, Unvan ve Lakapları

Sıra No	Memurun Adı	Unvanı	Lakabı
1	Abdurrauf	Efendi	Silahtarzade
2	Abdülaziz Faik	Efendi Bey	-----
3	Abdülhalim	Efendi	-----
4	Ahmed	Efendi	-----
5	Ahmed Fevzi	Efendi	Sofuzade
6	Ahmed İlhami	Efendi	-----
7	Ahmed Mevlüd	Efendi	-----
8	Ahmed Nazif	Efendi	-----
9	Ahmed Refik	Efendi	-----
10	Ahmed Rifat	Efendi	Kadirbeyzade
11	Ahmed Şevki	Efendi	Müezzinzade
12	Ahmed Zühdü	Efendi	Nazırağazade
13	Ali	Efendi	Nalçacızade
14	Ali	Efendi	-----
15	Ali Rıza	Efendi	-----
16	Ali Rıza	Efendi	-----
17	Ali Rıza	Efendi	-----
18	Ali Rıza	Efendi	Karabeyoğlu
19	Ali Tevfik	Efendi	-----
20	Bahaddin	Efendi	-----
21	Bahaeddin Dursun	Efendi	-----
22	Bekir Sami	Bey	-----
23	Cemaleddin	Efendi	-----
24	Dikran (Ermeni)	Efendi	-----
25	Hafız Hilmi	Efendi	Hasanalizade
26	Halim	Efendi	-----
27	Hamdi	Efendi	-----
28	Hasan	Efendi	-----
29	Hasan Fehmi	Efendi	Durmuşzade
30	Hasan Hilmi	Efendi	-----
31	Hasan Tahsin	Efendi	-----
32	Hayri	Efendi	Eskicizade
33	Hayri	Efendi	-----
34	Hayri	Efendi	-----
35	Hüseyin Fevzi	Efendi	-----
36	Hüseyin Hüsnü	Efendi	Gezginzade
37	Hüseyin Rüşdü	Efendi	-----
38	Hüseyin Rüşdü	Efendi	-----
39	Hüsnü	Efendi	-----
40	İbrahim	Efendi	-----
41	İbrahim	Efendi	-----

42	İbrahim	Efendi	-----
43	İbrahim	Efendi	Alemdarzade
44	İbrahim Hakkı	Efendi	-----
45	İbrahim Hamdi	Efendi	-----
46	İbrahim Lütü	Paşa	Abdülkadirbeyzade
47	İbrahim Lütü	Efendi	-----
48	İsador (Ermeni)	Efendi	-----
49	İvestol (Rum)	Efendi	-----
50	İsmail Hakkı	Efendi	-----
51	İsmail Şevki	Efendi	-----
52	İzzet Sami	Efendi	-----
53	İsrailyan Krikor (Ermeni)	Efendi	-----
54	Kostaki (Rum)	Efendi	-----
55	Mahmud Şevki	Efendi	-----
56	Mehmed Akif	Efendi	-----
57	Mehmed Ali	Efendi	Kadızzade
58	Mehmed Ali	Efendi	-----
59	Mehmed Arif	Efendi	Bırandacızzade
60	Mehmed Ataullah	Efendi	-----
61	Mehmed Avni	Efendi	-----
62	Mehmed	Efendi	-----
63	Mehmed Fehmi	Efendi	Müfidefendizzade
64	Mehmed Fikri	Efendi	-----
65	Mehmed Kamil	Efendi	-----
66	Mehmed Nuri	Efendi	-----
67	Mehmed Raşid	Efendi	Hacıkoçzade
68	Mehmed Refik	Efendi	-----
69	Mehmed Şerif	Efendi	Hacıımamzade
70	Mehmed Şevki	Efendi	-----
71	Mehmed Şevki	Efendi	-----
72	Mehmed Nureddin	Efendi	Müezzinzade
73	Mehmed Safvet	Efendi	-----
74	Mehmed Tefvik	Efendi	-----
75	Mehmed Zeki	Bey	Kadirbeyzade
76	Mehmed Ziya	Efendi	Hacıkoçzade
77	Mehmed Ziyaeddin	Bey	-----
78	Mustafa Fehmi	Efendi	Karakellezzade
79	Mustafa Hasbi	Efendi	-----
80	Mustafa Hayri	Bey	Mısırlızzade
81	Mustafa Nazmi	Efendi	-----
82	Mustafa Nuri	Efendi	-----
83	Mustafa Şevki	Efendi	-----
84	Mehmed Burhaneddin	Efendi	-----
85	Osman Hüsnü	Efendi	Hacıosmaefendizzade

86	Osman Nazım	Efendi	-----
87	Osman Nuri	Efendi	Hacıımamzade
88	Osman Nuri	Efendi	-----
89	Osman Nuri	Efendi	Hacıımamzade
90	Osman Ragıp	Efendi	-----
91	Osman Zeki	Bey	-----
92	Ömer	Efendi	-----
93	Ömer Lütfi	Efendi	-----
94	Raif	Efendi	-----
95	Raşid Feridüddin	Efendi	Velibeyzade
96	Receb Fevzi	Efendi	-----
97	Subhi	Efendi	-----
98	Sadullah Sadi	Efendi	Gürcüoğlu
99	Süleyman Fikri	Efendi	-----
100	Veliyüddin	Efendi	-----
101	Veysel Rıza	Efendi	Harputizade
102	Yordam (Rum)	Efendi	-----

Tablo'dan da anlaşılacağı üzere Gümüşhane doğumlu memurların büyük bir bölümü çift isim taşımaktadır. Sadece 25 memur tek isimlidir. Bu konuda dikkat çeken husus ise Gayrimüslim memurların biri hariç diğerlerinin tek isimli olmasıdır. Gümüşhane'de bazı isimlerin memurlar arasında daha yaygın olduğu görülmektedir. Örneğin Mehmed en çok kullanılan isimdir. Mehmed ismini kullanan memur sayısı 22'dir. Bunu 9 kişiyle Ahmed, 8 kişiyle İbrahim, 7 kişiyle Ali ve Osman, 6 kişiyle Mustafa adları takip etmektedir. Bu da bölgede dini hassasiyetlerin, peygamber ve ehlibeyt sevgisinin ne kadar büyük olduğunu göstermektedir.

Memurların unvan ve lakapları, kişilerin mensup oldukları sülaleyi, babalarının mesleklerini, geldikleri yerleri tahmin etme açısından önemli bilgiler verebilmektedirler. Gümüşhane doğumlu memurların 95'i efendi unvanını, 5'i bey ve 1'i efendi bey, 1'i de paşa unvanını kullanmıştır. Bazı memurlar da buldukları çevrede ailelerinin tanındığı lakaplarla da anılmışlardır. Bunlardan bazıları Gümüşhane'de Abdülkadirbeyzade, Hacıımamzade, Velibeyzade, Kadirbeyzade, Hacıosmanefendizade, Sabitefendizade, Alemdarzade, Eskicizade, Bırandacızade, Nalçacızade, Harputizade, Gürcüoğlu, Mısırlızade, Sofuzade, Silahdarzade, Kadızade, Müftüzade, Müezzinzade, Sıdkızade, Hacıbenizade, Nazırağazade, Hacıkapıcızade, Dervişzade, Hacıkoçzade; Kelkit'te Alemdarzade; Şiran'da Gezginzade; Torul'da Hasanalizade gibi lakaplardır.

Memurların Doğum Yerleri ve Tarihleri

Sicill-i ahval kayıtlarının tutulduğu 1879-1909 yılları arasında Gümüşhane sancağının idari sınırları, günümüzdeki sınırlarından pek farklı değildi. Bu dönemde Gümüşhane'nin kazaları, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi merkez kaza olan Gümüşhane, Torul ve Kelkit'ten ibaretti.

Memurların Doğum Yerleri ve Tarihleri

Sıra No	Memurun Adı	Doğum Yeri	Doğum Tarihi (Hicri)
1	Abdurrauf Efendi	Gümüşhane	1273
2	Abdülaziz Faik Efendi Bey	Gümüşhane	1266
3	Abdülhalim Efendi	Gümüşhane	1260
4	Ahmed Efendi	Gümüşhane	1283
5	Ahmed Fevzi Efendi	Gümüşhane	1262
6	Ahmed İlhami Efendi	Gümüşhane	1270
7	Ahmed Mevlüd Efendi	Gümüşhane	1270
8	Ahmed Nazif Efendi	Gümüşhane	1293
9	Ahmed Refik Efendi	Gümüşhane	1292
10	Ahmed Rifat Efendi	Gümüşhane	1253
11	Ahmed Şevki Efendi	Gümüşhane	1298
12	Ahmed Zühdü Efendi	Gümüşhane	1282
13	Ali Efendi	Gümüşhane	1268
14	Ali Efendi	Gümüşhane	1273
15	Ali Rıza Efendi	Gümüşhane	1272
16	Ali Rıza Efendi	Gümüşhane	1279
17	Ali Rıza Efendi	Gümüşhane	1292
18	Ali Rıza Efendi	Gümüşhane	1307
19	Ali Tevfik Efendi	Gümüşhane	1269
20	Bahaeddin Efendi	Şiran	1303
21	Bahaeddin Dursun Efendi	Gümüşhane	1290
22	Bekir Sami Bey	Gümüşhane	1280
23	Cemaleddin Efendi	Gümüşhane	1274
24	Dikran Efendi	Gümüşhane	1294
25	Hafız Hilmi Efendi	Gümüşhane	1291
26	Halim Efendi	Gümüşhane	1259
27	Hamdi Efendi	Torul	1281
28	Hasan Efendi	Gümüşhane	1295
29	Hasan Fehmi Efendi	Gümüşhane	1256
30	Hasan Hilmi Efendi	Gümüşhane	1262
31	Hasan Tahsin Efendi	Gümüşhane	1265
32	Hayri Efendi	Gümüşhane	1280
33	Hayri Efendi	Gümüşhane	1290
34	Hayri Efendi	Gümüşhane	1305
35	Hüseyin Fevzi Efendi	Gümüşhane	1256
36	Hüseyin Hüsnü Efendi	Gümüşhane	1282

37	Hüseyin Rüşdü Efendi	Gümüşhane	1278
38	Hüseyin Rüşdü Efendi	Gümüşhane	1278
39	Hüsni Efendi	Gümüşhane	1297
40	İbrahim Efendi	Gümüşhane	1279
41	İbrahim Efendi	Kelkit	1260
42	İbrahim Efendi	Gümüşhane	1279
43	İbrahim Efendi	Gümüşhane	1297
44	İbrahim Hakkı Efendi	Gümüşhane	1297
45	İbrahim Hamdi Efendi	Gümüşhane	1271
46	İbrahim Lütü Paşa	Gümüşhane	1269
47	İbrahim Lütü Efendi	Gümüşhane	1299
48	İsador Efendi (Ermeni)	Gümüşhane	1277
49	İvestol Efendi (Rum)	Gümüşhane	1279
50	İsmail Hakkı Efendi	Gümüşhane	1294
51	İsmail Şevki Efendi	Gümüşhane	1289
52	İzzet Sami Efendi	Gümüşhane	1269
53	İsrailyan Krikor Efendi (Ermeni)	Gümüşhane	1296
54	Kostaki Efendi (Rum)	Gümüşhane	1283
55	Mahmud Şevki Efendi	Gümüşhane	1296
56	Mehmed Akif Efendi	Gümüşhane	1270
57	Mehmed Ali Efendi	Gümüşhane	1257
58	Mehmed Ali Efendi	Gümüşhane	1276
59	Mehmed Arif Efendi	Gümüşhane	1250
60	Mehmed Ataulah Efendi	Gümüşhane	1255
61	Mehmed Avni Efendi	Gümüşhane	1299
62	Mehmed Efendi	Gümüşhane	1296
63	Mehmed Fehmi Efendi	Gümüşhane	1292
64	Mehmed Fikri Efendi	Gümüşhane	1298
65	Mehmed Kamil Efendi	Kelkit	1264
66	Mehmed Nuri Efendi	Gümüşhane	1271
67	Mehmed Raşid Efendi	Gümüşhane	1277
68	Mehmed Refik Efendi	Gümüşhane	1296
69	Mehmed Şerif Efendi	Gümüşhane	1255
70	Mehmed Şevki Efendi	Şiran	1298
71	Mehmed Şevki Efendi	Gümüşhane	1259
72	Mehmed Nureddin Efendi	Gümüşhane	1260
73	Mehmed Safvet Efendi	Gümüşhane	1293
74	Mehmed Tevfik Efendi	Gümüşhane	1266
75	Mehmed Zeki Bey	Gümüşhane	1301
76	Mehmed Ziya Efendi	Gümüşhane	1292
77	Mehmed Ziyaeddin Bey	Gümüşhane	1265
78	Mustafa Fehmi Efendi	Gümüşhane	1279
79	Mustafa Hasbi Efendi	Gümüşhane	1254
80	Mustafa Hayri Bey	Gümüşhane	1274
81	Mustafa Nazmi Efendi	Gümüşhane	1274
82	Mustafa Nuri Efendi	Gümüşhane	1280
83	Mustafa Şevki Efendi	Gümüşhane	1303

84	Mehmed Burhaneddin Efendi	Gümüşhane	1256
85	Osman Hüsnü Efendi	Gümüşhane	1273
86	Osman Nazım Efendi	Gümüşhane	1296
87	Osman Nuri Efendi	Gümüşhane	1260
88	Osman Nuri Efendi	Kelkit	1304
89	Osman Nuri Efendi	Gümüşhane	1306
90	Osman Ragıp Efendi	Gümüşhane	1262
91	Osman Zeki Bey	Gümüşhane	1287
92	Ömer Efendi	Gümüşhane	1254
93	Ömer Lütfi Efendi	Gümüşhane	1293
94	Raif Efendi	Gümüşhane	1272
95	Raşid Feridüddin Efendi	Gümüşhane	1296
96	Receb Fevzi Efendi	Gümüşhane	1280
97	Subhi Efendi	Gümüşhane	1297
98	Sadullah Sadi Efendi	Gümüşhane	1278
99	Süleyman Fikri Efendi	Gümüşhane	1253
100	Veliyüddin Efendi	Gümüşhane	1277
101	Veysel Rıza Efendi	Gümüşhane	1288
102	Yordam Efendi (Rum)	Gümüşhane	1265

Tabloda görüleceği üzere Gümüşhane doğumlu memurların büyük bir bölümünü merkez kazada doğanlar oluşturmaktadır. Merkez kazada doğan memur sayısı 96'dır. Merkez kazayı 3 memurla Kelkit, 2 memurla Şiran ve 1 memurla Torul kazaları takip etmektedir. Tabloda dikkat çeken hususlardan biri de Gayrimüslim memurların hepsinin merkez kaza doğumlu olmalarıdır.

Memurların Eğitim Durumları

Osmanlı Devleti'nin klasik döneminde devletin temel görevleri dışında tutulan eğitim-öğretim faaliyetleri 19. yüzyıldan itibaren devlet görevi haline gelmeye başlamıştı (Akkutay, 1984: 15-16). Bu alanda II. Mahmud döneminde 1824'ten itibaren önemli adımlar atılmaya başlandı. 1838'de Meclis-i Umur-ı Nafia'ya maarif işlerini yürütme yetkisi verildi ve Mekatib-i Rüşdiye Nezareti kuruldu. 1845 yılında Muvakkat Meclis-i Maarif Teşkilatı, 1851'de Encümen-i Daniş, 1857'de Maarif-i Umumiye Nezareti ihdas edildi. 1869 senesinde ise Maarif-i Umumiye Nizamnamesi yayımlanarak eğitimde kanunlaşma süreci başladı (Kodaman, 1990: 456-460). Bu nizamnameyle birlikte mektepler, sıbyan, rüşdiye, idadi, sultani ve yüksek mektepler olmak üzere 5 şubeye ayrıldı (İhsanoğlu, 1992: 372). Eğitimdeki bu yapılanma taşrada biraz sıkıntılı da olsa uygulanmaya çalışıldı. Bir tarafta sıbyan mektebi, medrese gibi klasik eğitim kurumları varlıklarını devam ettirirken bir taraftan da ibtidai ve rüşdiye gibi modern eğitim

kurumları eğitimde ağırlığını hissettirmeye başladı. Bunun yanında özel hocalardan ders alan öğrenciler de bulunmaktaydı.

Ülke genelinde eğitim sistemindeki bu karışıklığın Gümüşhane'ye yansıdığı görülmektedir. Memurlardan bazıları klasik eğitim kurumlarında eğitim alırken bazıları da modern eğitim kurumlarında tahsil gördüler. Sancak dâhilinde klasik tarzda eğitim veren kurumlar, sıbyan mektepleri ve medreselerdi. Sancak dâhilinde eğitim veren çok sayıda sıbyan mektebi vardı. 19. yüzyılın ikinci yarısında Gümüşhane'de 37, Yağmurdere'de 5, Kovans'ta 17, Torul'da 29, Kürtün'de 18, Şiran ve Kelkit'te 58 olmak üzere toplam 164 sıbyan mektebi eğitim vermekteydi. Sıbyan mekteplerine kıyasla medrese sayısı ise daha azdı. Gümüşhane'de 7, Torul'da 5, Kelkit, Kürtün, Yağmurdere ve Kovans'ta birer tane olmak üzere toplam 16 medrese bulunmaktaydı (TVS, 1869: 157). Klasik tarz eğitim alan memurlar şunlardır:

Klasik Tarzda Eğitim Alanlar

Sıbyan Mektebi	Özel Hoca	Medrese
Abdülhalim Efendi	İbrahim Lütfü Bey	Mehmed Arif Efendi
Ali Efendi	Ahmed Rıfat Bey	Ali Rıza Efendi
Abdurrauf Efendi	Mehmed Kamil Efendi	İbrahim Hamdi Efendi
Ali Rıza Efendi	Mehmed Ali Efendi	Ahmed İlhami Efendi
Hüseyin Rüştü Efendi	Osman Nuri Efendi	Mehmed Ali Efendi
İbrahim Hamdi Efendi	Mehmed Raşid Efendi	Osman Ragıp Efendi
Ahmed İlhami Efendi	Hasan Fehmi Efendi (Ayrıca	Süleyman Fikri Efendi
Ahmed Rıfat Bey	İstanbul Fatih Sultan Mehmed Han	Hasan Tahsin Efendi
Cemaleddin Efendi	Camii'nde ders aldı)	Mehmed Tevfik Efendi
Osman Hüsnü Efendi	Hüseyin Fevzi Efendi	Hafız Hilmi Efendi
Mehmed Ataullah Efendi	Mehmed Şerif Efendi	İbrahim Efendi
Mehmed Ali Efendi	Mehmed Nureddin Efendi	Mehmed Akif Efendi
Ömer Efendi		
Ahmed Fevzi Efendi		
Mehmed Ali Efendi		
Mustafa Hasbi Efendi		
Ali Tevfik Efendi		
Osman Nuri Efendi		
Ali Rıza Efendi		
Ahmed Zühdü Efendi		
Hasan Tahsin Efendi		
Mehmed Raşid Efendi		
Mustafa Nazmi Efendi		
İbrahim Hakkı Efendi		
Ali Efendi		
Mehmed Burhaneddin Efendi		
Halim Efendi		
Osman Nazım Efendi		
Hüseyin Fevzi Efendi		
Mehmed Şerif Efendi		
Mehmed Fikri Efendi		

Hamdi Efendi Ahmed Refik Efendi Mehmed Fehmi Efendi İsmail Şevki Efendi Bahaeddin Dursun Efendi Yordam Efendi (Rum) İbrahim Efendi Hayri Efendi Mahmud Şevki Efendi Hüsni Efendi Mehmed Avni Efendi Mehmed Ziya Efendi İzzet Sami Efendi Bekir Sami Bey Mustafa Şevki Efendi İsmail Hakkı Efendi Bahaeddin Efendi Mehmed Şevki Efendi İbrahim Efendi Mehmed Nureddin Efendi		
--	--	--

Tabloda da görüleceği üzere memurların büyük bir bölümü buldukları köy ya da kasabada bulunan sıbyan mekteplerinde ve medreselerde eğitim görmüşlerdir. Bazıları ise bu okullardaki eğitimlerinin yanında başta kendi kasabalarında, çevre şehirlerde ya da İstanbul'da özel hocalardan dersler almışlardır. Bunların yanında İstanbul'daki camilerde okuyanlar da bulunmaktadır. Örneğin, Hasan Fehmi Efendi özel hocalardan dersler aldıktan sonra İstanbul Fatih Sultan Mehmed Han Camii'nde de ders almıştır.

Memurların bazıları da modern tarzda eğitim veren kurumlarda tahsillerini tamamladılar. 19. yüzyılın sonlarında sancak genelinde toplam 244 ibtidai mektebi bulunmaktaydı (TVS, 1898: 671). Bu dönemde sancak dâhilinde yalnızca 3 rüşdiye mektebi vardı. Bunlardan bir tanesi Gümüşhane kasabasında, bir tanesi Kelkit'te, bir tanesi de Torul'da idi (TVS, 1876: 223; TVS 1880: 223; BOA, MF. MKT, No. 928/72; Saylan 2014:174-179). Rüşdiyeden sonra eğitimlerine devam etmek isteyenler ise Gümüşhane'de idadi ve sultani bulunmadığından vilayet merkezlerine giderek eğitimlerini sürdürmekteydiler. Gümüşhane doğumlu memurlar arasında modern tarzda eğitim alan memurlar şunlardır:

Modern Eğitim Kurumlarına Devam Eden Memurlar

İbtidai	Rüşdiye	İdadi	Sultani
Veysel Rıza Efendi Hüseyin Hüsni Efendi Mehmed Tefvik Efendi Hafız Hilmi Efendi İbrahim Efendi Mustafa Nuri Efendi	Sadullah Sadi Efendi Hayri Efendi Hüseyin Rüşdü Efendi Hüseyin Rüşdü Efendi Cemaleddin Efendi Osman Hüsni Efendi	Hasan Hilmi Efendi Mehmed Refik Efendi Osman Nuri Efendi Hayri Efendi İbrahim Efendi	Ahmed Nazif Efendi Mehmed Zeki Bey

Raşid Feridüddin Efendi Ömer Lütfi Efendi Ömer Lütfi Efendi Ahmed Şevki Efendi İbrahim Lütfi Efendi Mustafa Hayri Bey Mehmed Akif Efendi Hayri Efendi Ali Rıza Efendi Mehmed Efendi Hasan Efendi Ali Rıza Efendi Raif Efendi Ahmed Mevlüd Efendi Receb Nuri Efendi	Mustafa Fehmi Efendi Ahmed Efendi Abdülaziz Faik Efendi Bey Veliyüddin Efendi Mehmed Ziyaeddin Bey Ali Tevfik Efendi Ali Rıza Efendi Ahmed Zühdü Efendi Mustafa Nazmi Efendi Veysel Rıza Efendi İbrahim Hakkı Efendi Hüseyin Hüsnü Efendi Osman Nazım Efendi Mehmed Fikri Efendi Hamdi Efendi Ahmed Refik Efendi Mehmed Fehmi Efendi Hafız Hilmi Efendi Ahmed Nazif Efendi Osman Zeki Bey İsmail Şevki Efendi Bahaeddin Dursun Efendi İbrahim Efendi Hayri Efendi Mehmed Refik Efendi Mahmud Şevki Efendi Hüsnü Efendi Mehmed Avni Efendi Mehmed Ziya Efendi Mustafa Nuri Efendi Raşid Feridüddin Efendi Ömer Lütfi Efendi Ahmed İlhami Efendi Bekir Sami Bey Ömer Lütfi Efendi Mustafa Şevki Efendi Ahmed Şevki Efendi İsmail Hakkı Efendi Bahaeddin Efendi İbrahim Lütfi Efendi Mehmed Şevki Efendi Mehmed Zeki Bey Kostaki Efendi (Rum) Ali Rıza Efendi Mehmed Efendi Hasan Efendi İbrahim Efendi Ali Rıza Efendi Raif Efendi Receb Nuri Efendi	İzzet Sami Efendi (Askeri İdadi)	
--	---	-------------------------------------	--

Tabloda da görüleceği üzere Gümüşhane doğumlu memurların büyük bir bölümü rüşdiye mektebinde okumuştur. Memurlardan bir kısmı da idadi ve sultanilere devam etmiştir. İdadiye devam edenler genelde mülkiye idadisinde okurken İzzet Sami Efendi askeri idadisinde eğitim almıştır. Sultanide eğitim alan memur sayısı ise oldukça sınırlıdır.

Bunun yanında Gayrimüslimlerin eğitim durumlarına bakıldığında ilköğretimlerini mensubu buldukları dinî cemaate ait okullarda tamamladıkları görülmektedir. Örneğin, Rum kökenli olan İvestol Efendi, Kostaki Efendi ve Yordam Efendi Rum millet mektebinde okurken Ermeni kökenli olan Dikran Efendi, İsrailyan Krikor Efendi ve İsadur Efendi de Ermeni millet mektebinde eğitim görmüşlerdir. Gayrimüslim memurlardan bazıları da ilk eğitimlerini kendi cemaat mekteplerinde aldıktan sonra daha çok Müslümanların tercih ettiği rüşdiyeye devam etmiştir. Örneğin Rum kökenli Kostaki Efendi, Rum millet mektebinden mezun olduktan sonra rüşdiye mektebine kaydını yaptırarak burada eğitim almıştır.

Memurların Bildikleri Diller ve Seviyeleri

Sicill-i ahval defterlerinden memurların bildikleri diğer dilleri de tespit etmek mümkündür. Defterlerde memurların hangi dilleri ne seviyede bildikleri “aşınadır”, “konuşur”, “okur” ya da “okur-yazar” şeklinde belirtilmektedir. Gümüşhane doğumlu memurlar arasında başka dil bilenlerin isimleri ve bildikleri dillerin seviyeleri şöyledir:

Memurların Bildikleri Diğer Diller ve Seviyeleri

Diller	Aşınadır ¹	Konuşur	Okur	Okur-Yazar
Arapça	Mehmed Arif Efendi Hasan Hilmi Efendi İbrahim Lütfü Bey Ali Efendi Osman Nuri Efendi Abdurrauf Efendi Mehmed Nuri Efendi Ali Rıza Efendi İbrahim Hamdi Efendi Ahmed İlhami Efendi Ahmed Rıfat Bey Cemaleddin Efendi Ahmed Fevzi Efendi Osman Hüsnü Efendi Mehmed Ataullah Efendi	Ali Rıza Efendi Hüseyin Fevzi Efendi	Bekir Sami Bey	Hasan Fehmi Efendi

¹ Sicil kaydında okuduğu mektepte “Arapça ve Farsça dersleri almıştır.” ibaresi yer alan kişiler, bu bölüme dâhil edilmiştir.

	Osman Ragıp Efendi Mehmed Kamil Efendi Abdülaziz Faik Efendi Bey Süleyman Fikri Efendi Mehmed Ali Efendi Veliyüddin Efendi Mustafa Hasbi Efendi Ali Tevfik Efendi Osman Nuri Efendi Hasan Tahsin Efendi Mehmed Raşid Efendi Mustafa Nazmi Efendi Veysel Rıza Efendi Ali Efendi Mehmed Burhaneddin Efendi Osman Zeki Bey İbrahim Efendi Mehmed Zeki Bey Kostaki Efendi Mustafa Hayri Bey			
Farsça	Mehmed Arif Efendi Hasan Hilmi Efendi İbrahim Lütfü Bey Ali Efendi Abdurrauf Efendi Mehmed Nuri Efendi Ali Rıza Efendi İbrahim Hamdi Efendi Ahmed İlhami Efendi Ahmed Rıfat Bey Osman Hüsnü Efendi Mehmed Ataullah Efendi Osman Ragıp Efendi Ahmed Fevzi Efendi Abdülaziz Faik Efendi Bey Süleyman Fikri Efendi Mehmed Ali Efendi Veliyüddin Efendi Osman Nuri Efendi Ali Rıza Efendi Hasan Tahsin Efendi Mustafa Nazmi Efendi Veysel Rıza Efendi Ali Efendi Mehmed Burhaneddin Efendi Osman Zeki Bey Kostaki Efendi	Cemaleddin Efendi		Hasan Fehmi Efendi

Fransızca	Veysel Rıza Efendi Ahmed Nazif Efendi Dikran Efendi	Mehmed Zeki Bey		İsador Efendi Mehmed Avni Efendi İsrailyan Krikor Efendi Hayri Efendi
İngilizce				İsrailyan Krikor Efendi
Ermenice		Receb Nuri Efendi		
Rumca	Dikran Efendi Kostaki Efendi			
İtalyanca				İsrailyan Krikor Efendi
Kürtçe		Receb Nuri Efendi		

Tabloda da görüleceği üzere Arapçaya aşina olan 35, konuşan 2, okuyabilen 1, hem okuyup hem yazabilen 1 memur vardır. Farsçaya aşina olan 27, konuşabilen 1, hem okuyup hem yazabilen 1 kişidir. Fransızcaya aşina olan 3, konuşabilen 1, okuyup yazabilen 4 kişidir. İngilizce ve İtalyancayı okuyup yazabilen 1'er kişi bulunmaktadır. 1'er kişi de Ermenice ve Kürtçe konuşabilmektedir. 2 kişi ise Rumcaya aşinadır. Gümüşhane doğumlu memurlar arasında ikinci bir dil bilen memur sayısı 82'dir. Ancak bunlardan 67'si bu dillere sadece aşinadır. Okur-yazar seviyesinde yabancı dil bilen memur sayısı ise yalnızca 8'dir. Bu da memurların yabancı dil seviyelerinin ne kadar düşük olduğunu göstermektedir.

Gümüşhane doğumlu memurlar, başta Arapça ve Farsça olmak üzere Fransızca, İngilizce, İtalyanca ve Kürtçe gibi dilleri bilmektedirler. Müslüman memurlar daha çok Arapça ve Farsça gibi Doğu dillerini bilirken Gayrimüslimler Fransızca ve İngilizce gibi Batı kökenli dilleri bilmektedirler. Ayrıca tabloda dikkati çeken birkaç husus bulunmaktadır. Bunlardan biri, Müslüman memurların Arapça ve Farsça dillerini aşina derecesinde bilmeleridir. Bunun sebebi, sıbyan mektebinde ve medreselerde bu derslerin yeterli düzeyde verilmemiş olmasıdır. Gayrimüslimler için ise durumun daha farklı olduğu görülmektedir. Fransızca ve İngilizce bilen Gayrimüslim memurlar, bu dilleri okur-yazar seviyesinde bilmektedirler. Bu da gayrimüslim okullarında Batı dillerine verilen önemi göstermektedir. Dikkati çeken diğer husus ise Rum kökenli Kostaki Efendi'nin sicil kaydında Rumcaya aşina olduğunun yazılı olmasıdır. Kostaki Efendi'nin Rum olmasına rağmen sicil kaydında Rumcaya aşina olarak verilmesi, ya sicil kaydına bu ifadenin yanlış yazıldığını ya da bu kişinin Rum olmayan bir ailenin yanında yetiştiğini akla getirmektedir.

SONUÇ

İncelediğimiz dönemde Trabzon vilayetine bağlı olan Gümüşhane sancağı dâhilinde doğan toplam 102 memur bulunmaktadır. Bu memurlardan 96'sı Müslüman, 6'sı Gayrimüslimdir. Gayrimüslimlerin ise 3'ü Rum, 3'ü Ermeni'dir. Bu durum Gümüşhane örneğinde görüldüğü gibi toplumdaki bütün unsurların Osmanlı idaresinde yer alabildiğini bizlere göstermektedir.

Bu çalışma sonunda Gümüşhane doğumlu memurların kayıtlarıyla ilgili tespit ettiğimiz bazı hususlar vardır. Bu hususlar şunlardır: Sicill-i ahval kayıtlarında kadın memurelere rastlanmakla birlikte Gümüşhane'de doğan memurların tamamının erkek olduğu görülmektedir. Müslüman memurların büyük bölümü ile Gayrimüslim memurların tamamı, merkez kazada doğmuştur. Memurların bazıları yöredeki köklü ailelere mensupken bazıları da yine Osmanlı bürokrasisinde görev alan memur çocuklarıdır. Memurların büyük bir bölümü, bölgedeki klasik ya da modern tarzda eğitim veren ilköğretim kurumlarından mezun olmuşlar, yükseköğretime devam etmemişlerdir. Bu durumdaki en büyük etken, sancak dâhilinde yükseköğretim kurumlarının bulunmaması ve eğitim seviyesini yükseltmek isteyenlerin sancak dışına çıkmak zorunda kalmalarıdır. Bu da doğal olarak memurlar arasında ikinci bir dil bilme oranını düşürmüştür. Sicil kayıtlarında dikkati çeken hususlardan biri de Müslüman memurlar arasında ikinci dil olarak Arapça ve Farsça gibi Doğu dillerinin, Gayrimüslim memurlar arasında İngilizce, Fransızca gibi Batı kökenli dillerin tercih edilmesidir. Bu durum, dönemin eğitim sisteminin ortaya çıkardığı bir sonuç olsa gerektir.

Sonuç olarak köklü bir tarihî ve kültürel geçmişe sahip olan Gümüşhane, günümüzde olduğu gibi Osmanlı bürokrasisinde görev alan çok sayıda memur yetiştirmiştir. Bu da bu toprakların tarih boyunca zeki, çalışkan ve yetenekli insanları bünyesinde barındırdığı anlamına gelmektedir

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti Sicill-i Ahval Defterleri

BOA, DH. SAİDd: No. 1/682, 22/395, 15/81, 8/995, 12/43, 18/395, 11/427, 74/271, 71/329, 55/89, 7/637, 11/477, 62/19, 63/429, 8/231, 6/133, 7/555, 3/650, 13/95, 14/79, 21/61, 39/387, 122/423, 64/171, 15/15, 7/935, 4/1000, 27/257, 80/339, 137/177, 146/487, 183/57, 194/135, 8/927, 8/273, 8/723, 8/575, 192/181, 6/5, 8/255, 8/1023, 60/469, 46/45, 8/1021, 173/475, 16/477, 17/323, 40/133, 62/381, 8/705, 8/423, 8/243,

12/299, 57/205, 37/501, 125/303, 183/108, 147/121, 137/265, 198/229, 8/279, 39/305, 60/25, 13/75, 172/315, 109/459, 49/277, 111/139, 121/397, 127/367, 125/173, 99/35, 99/417, 51/215, 136/281, 185/238, 180/205, 146/485, 147/413, 108/119, 153/347, 136/399, 198/138, 128/409, 130/75, 70/191, 188/111, 138/233, 139/13, 151/273, 189/204, 133/25, 82/401, 151/153, 156/321, 136/49, 171/323, 154/211, 148/63, 185/165, 192/61, 86/381, 159/317, 126/471, 14/383, 161/383, 21/67, 34/231.

DH. SAİD. MEM: No. 33/6, 34/2.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Maarif Nezareti Mektubi Kalemi

BOA, MF. MKT: No. 928/72.

TVS (Trabzon Vilayet Salnameleri)

TVS 1869; TVS 1898; TVS 1876; TVS 1880.

Diğer Kaynaklar

AKKUTAY, Ülker (1984). *Enderun Mektebi*, Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, İstanbul 2000.

İHSANOĞLU, Ekmeleddin (1992). “Tanzimat Öncesi ve Tanzimat Dönemi Osmanlı Bilim ve Eğitim Anlayışı”, *150. Yılında Tanzimat*, ss. 335-395, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

KODAMAN, Bayram (1990). “II. Abdulhamid Devrinde Eğitim ve Öğretim”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Ansiklopedisi*, Cilt 12, ss. 456-460, İstanbul: Çağ Yayınları.

MERT, Talip (2000). “Sicill-i Ahval Defterleri ve Buna Dair Yayımlanan Nizamnameler-I”, *Arşiv Araştırmaları Dergisi*, 2: 97-111.

ÖZGER, Yunus (2010). *Sicill-i Ahval Defterlerine Göre Osmanlı Bürokrasisinde Yozgatlı Devlet Adamları*, İstanbul: IQ Yayınları.

SAYLAN, Kemal (2014). *Gümüşhane-İdari, Sosyal ve Ekonomik Tarih*, Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi Yayınları.

SAYLAN, Kemal ve İlhan GÖK (2016). *Sicill-i Ahval Defterlerine Göre Ordulu Devlet Adamları*, İstanbul: İdeal&Kültür Yayınları.

ÜRKMEZ, Naim ve Aydın EFE (2015). *Hataylı Osmanlılar*, Konya: Çizgi Kitabevi.